

РОЗДІЛ IV. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 377.35

С. А. Вітер

Інститут педагогіки НАПН України

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ В АГРОТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

У статті висвітлено основні результати експериментального вивчення стану сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах. На основі результатів розглянуто характеристику сформованості показників за виділеними критеріями, графічно відображено рівні сформованості структурних компонентів та загальний рівень економічної компетентності. Проаналізовано чинники впливу на формування економічної компетентності, представлено окремі аспекти ефективного формування даної інтегративної характеристики.

Ключові слова: формування економічної компетентності, фактори впливу, критерії, показники, рівні сформованості, фахова підготовка, молодший спеціаліст, економісти-аграрії.

Постановка проблеми. Динамізм соціально-економічного розвитку суспільства, реформування аграрного сектору економіки потребує переходу аграрної економічної освіти на якісно новий рівень. Стратегічні завдання та вимоги до рівня фахової підготовки економістів-аграрників визначаються основними тенденціями модернізації вищої аграрної освіти, задекларованими Законом України «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, а також нормативними документами Міністерства освіти і науки України та Міністерства аграрної політики України.

Важливим аспектом модернізації освіти останнім часом виступає компетентнісна парадигма професійної підготовки майбутніх фахівців. Більшість складових компетентності фахівця формуються і розвиваються в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Тому формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки – це шлях до вирішення суперечностей між суспільними вимогами до рівня кваліфікації фахівців і їх недостатньою підготовленістю, рівнями теоретичної і практичної підготовленості випускників, а також освітніми завданнями щодо формування особистості сучасного фахівця та організацією навчально-виховного процесу в аграрних коледжах. У зв'язку з цим актуалізується питання визначення сучасного стану сформованості

економічної компетентності молодших спеціалістів та чинників, які визначають результати даного процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Чимало досліджень присвячено формуванню професійної компетентності економістів у ВНЗ III-IV рівня акредитації; проблему формування професійної компетентності економістів у коледжах знаходимо у праці Н. Уйсімбаєвої [9]. Інші аспекти підготовки молодших спеціалістів з економіки, а саме педагогічні технології професійного та особистісно-орієнтованого навчання розглядають В. Крижанівська [6] та Р. Бужикова [1]. На проблемі формування вмінь професійного спілкування майбутніх фахівців економічного профілю акцентують увагу А. Кучер [7], Н. Іщук [3]. До організації професійної підготовки економістів-аграріїв на інтегрованій основі привертає увагу О. Левчук [8]; особливості підготовки економістів аграрників до професійної інформаційної діяльності розглядають Р. Корнєв, У. Бурдаш [4]. Разом з тим аналіз літературних джерел і дисертаційних досліджень не дав змоги виявити теоретико-методологічні праці, в яких би системно і всебічно розглядалася проблема виявлення стану та удосконалення економічної підготовки майбутніх фахівців аграрного сектору, що набуває першочергового значення на сучасному етапі функціонування агропромислового комплексу. Зокрема, економічна компетентність молодшого спеціаліста у фаховій підготовці не була предметом спеціального дослідження.

Аналіз теоретичних основ формування економічної компетентності молодших спеціалістів, визначення її сутності та структури, обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості дозволили перейти до визначення стану сформованості економічної компетентності в зазначеній категорії майбутніх фахівців. Представлення результатів дослідження і є **метою даної статті.**

Виклад основного матеріалу. З метою визначення стану сформованості ми провели констатувальний експеримент, у контексті якого було проведено анкетування серед студентів третього курсу спеціальності 5.03050401 «Економіка підприємства», а саме студенти ВНЗ I-II р.а. – Житомирського агротехнічного коледжу, Немішаєвського агротехнічного коледжу; Бережанського агротехнічного інституту, Заліщицького аграрного коледжу. Загальна кількість опитуваних складає 215 респондентів.

Дослідження розпочали з вивчення сформованості мотивації до фаху економіста-аграрія. Як показали результати діагностики, більшість

студентів (58,3%) обрали професію економіста за власним бажанням, значна частина (31,5%) прийняли рішення за порадою батьків (друзів) та 9,2% обрали професію під впливом батьків. Проте аналіз мотивів вибору професії дає зрозуміти, що саме 11% молоді обрали професію економіста, усвідомлюючи наявність здібностей у цій галузі, тобто керувалися внутрішніми індивідуально значущими мотивами. В інших випадках переважає мотивація, яку обумовлює зовнішнє мотиваційне середовище. Зокрема, 28% респондентів зауважили, що їх привабила престижність професії, 25,4% – можливість займатися власною справою, 13,6% – перспектива кар'єрного росту та 12,7% – можливість великого заробітку, 8,5% студентів обрали професію економіста випадково, під впливом обставин. На жаль, лише у 0,8% опитуваних мотивом виявилось бажання приносити користь суспільству як внутрішній соціально значущий мотив.

До елементів мотиваційної структури особистості, на основі яких здійснюється вибір мети, мотивів конкретної діяльності дослідники [5] відносять ціннісні орієнтації. У дослідженні ми визначаємо ціннісні орієнтації як вибір особистістю такого типу поведінки, в основі якого лежать певні різною мірою усвідомлені цінності. Формування аграрно-професійних цінностей ми розглядаємо з позицій орієнтації: а) на себе, формування власного позитивного іміджу через самовдосконалення; б) на інтереси професійної діяльності, її кінцеві результати; в) на людей, визнання користі професії для суспільства.

Наразі серед молоді переважають ціннісні орієнтації по відношенню до себе – 56,9% студентів, на другому місці чисельність респондентів, які цінністю визначають результати праці – 27,7%, лише 15,4% молоді фах економіста обрали з ціннісною орієнтацією на людей (приносити користь суспільству).

Звернемо увагу на те, що на запитання «Чи обрали б Ви професію економіста знову?» ми не отримали стверджувальної відповіді 18% студентів. А це, зокрема, означає необґрунтований вибір професії, відсутність стійких професійних мотивів, інтересів та цінностей. Зауважимо, що в майбутньому це викликає небажані для особи наслідки, зокрема нездатність виконувати свої професійні обов'язки на якісному рівні, відсутність задоволення від результатів своєї праці або ж загалом відсутність можливості працевлаштуватися і, як наслідок – наявність психологічної дисгармонії.

Крім того, як зазначають науковці [2] невдалий вибір професії стосується не тільки самої особи, але і має негативні наслідки для

економічного та соціального розвитку суспільства. Вимушена зміна професії через помилку при її виборі, необхідність у переучуванні та перекваліфікації потребують певних витрат та відволікають працездатну людину від участі в суспільному виробництві. Внаслідок цього суспільство зазнає відчутних матеріальних втрат та збільшує навантаження на центри зайнятості і вищі навчальні заклади.

У ході аналізу дослідження привернув увагу той факт, що значна чисельність студентів (62,4%) обираючи економічну спеціальність в аграрному навчальному закладі, не замислювались, для якого сектора економіки здійснюється економічна підготовка. Їх привабили зовнішні чинники вибору навчального закладу, зокрема: нижча вартість навчання порівняно з навчальними закладами іншого профілю, вигідне місце розташування коледжу та ін.

Враховуючи зростаючу потребу в компетентних, свідомо активних працівниках, стає професійно значущим формування умінь і навичок самоосвітньої діяльності у студентів вищих навчальних закладів. Тому у процесі дослідження ми поставили за мету з'ясувати рівень прагнення і здатності студентів до самоосвіти. Результати показують, що значна частина (53,2%) студентів усвідомлюють потребу в самоосвіті, проте лише 40,9% керуються при цьому внутрішнім мотивом – прагнення до самовдосконалення, 54,4% – зовнішніми позитивними мотивами (бажання отримати стипендію, місце в гуртожитку тощо); зовнішній негативний мотив до здійснення самостійної пізнавальної діяльності, який характеризується вимогою виконати завдання визначає 4,7% опитуваних.

Стосовно організації самостійної діяльності виявили, що лише 24,2% студентів вказують на бажання і вміння працювати самостійно, 12,1% зауважують, що мають недостатні навички ефективної самоосвіти і потребують допомоги. Найбільший відсоток опитуваних (59,5%) не проявляють ініціативи у здійсненні самостійної діяльності і віддають явну перевагу одержанню нових знань під керівництвом викладача і за його особистої участі.

Головною причиною низької продуктивності самоосвіти є те, що у студентів, починаючи зі шкільної підготовки не має звички працювати самостійно, а також відсутні навички організації та здійснення самостійної роботи. Отже, цей напрям досліджень вказує на необхідність удосконалення процесу самопідготовки студентів у вищих навчальних закладах.

Наступним критерієм стало визначення рівня сформованості когнітивно-пізнавального компоненту. Даний етап дослідження

передбачав перевірку базового рівня економічних знань та рівня розвитку економічного мислення. Аналіз результатів проведених тестувань свідчить, що для 35,6% та 37,4% студентів властивий відповідно середній і низький рівень економічних знань, 16,5% – високий рівень знань; 10,5% студентів не справились із поставленим завданням.

До причин низької грамотності студентів, на нашу думку, можна віднести наступні: 1) переважання пасивних методів навчання, що, у свою чергу, визначає низький рівень внутрішнього пізнавального мотивування. Навчання буде успішним лише за умови, якщо у студентів сформоване позитивне ставлення до учіння, проявляється стійке бажання одержувати інтелектуальне задоволення від процесу навчання, є чітке усвідомлення поставленої мети і розуміння того, для чого їм необхідні ті чи інші знання. За традиційної системи освіти відбувається репродуктивне засвоєння знань, на лекціях та практичних заняттях переважає активність викладача, в той час як студент не проявляє інтелектуальної ініціативи. Такий спосіб засвоєння знань спрямований на заучування, а не розуміння матеріалу. У подальшому це призводить до нетривалого його запам'ятовування та неможливості відтворити у потрібний момент без повторного пошуку; 2) слабка міжпредметна та виробнича інтеграція. Механізми інтегрування (міждисциплінарні зв'язки, інтегровані заняття, наскрізні практичні завдання, спільні та подібні підходи до реалізації етапів заняття тощо) набувають наразі актуальності у зв'язку із збільшенням об'єму інформації та стають вагомим фактором підвищення якості освіти. Вони допомагають глибше засвоювати та впорядковувати знання, активізують увагу, підвищують мотивацію до вивчення предметів, сприяють цілісному розвитку особистості. Крім того, активізувати процес навчання допомагає інтеграція освіти та реального виробництва. Як показує аналіз власної педагогічної діяльності, студенти виявляють більший інтерес до навчання, засвоюючи фактологічний матеріал, відтворюючи знання у процесі вирішення реальних виробничих ситуацій.

Належний рівень теоретичної економічної підготовки, на нашу думку, забезпечується розвиненістю професійно-економічного мислення як одного з провідних пізнавальних процесів особистості. Проведене дослідження констатувало низький рівень розвитку економічного мислення. Для визначення його рівня студентам було запропоновано пояснити розуміння висловів (використання економічної афористики) та сучасних економічних процесів. Результати опитування показали, що лише 13,2% студентів дають осмислену, максимально наближену до змістовної відповідь, що відповідає

високому рівню розвитку. Середній та низький рівень мають наближені результати, а саме 43,8% та 43% відповідно. Такі результати ми пояснюємо особливостями організації навчальної діяльності студентів у традиційних умовах, в основі яких переважає несистематичне опитування студентів, низький рівень їхньої пізнавальної активності, безініціативність в обговоренні пропонуваніх викладачем проблемних питань.

Результати дослідження діяльнісно-практичного компоненту показали, що 17,4% усіх студентів справились із практичним завданням на високому рівні, 32,3% – на середньому, 39% – на низькому, 11,3% виконали завдання на недопустимо низькому рівні. Такий рівень економічних вмінь і навичок, зокрема, розрахунку економічних показників, ми пов'язуємо, насамперед, з недостатнім рівнем засвоєння теоретичних знань, а також недостатньою індивідуалізацією навчального процесу.

Уміння та навички, як і економічні знання, можуть стати мертвим капіталом, якщо не залучити студентів до організованої діяльності, не накопичувати певний економічний досвід. Практичне використання вмінь, навичок та досвіду, що відображає апробування студентом себе як професіонала в реальних професійних умовах у процесі практики є одним із головних етапів формування економічної компетентності. Проте, лише 15,5% опитуваних відмітили, що на момент проведення експерименту мають досвід практичної роботи в даній галузі.

Для роботи у сфері економіки, окрім фахових та спеціальних економічних знань необхідні знання та навички вільного володіння інформаційними технологіями. За результатами проведеного дослідження можна констатувати, що найбільш сформованими навичками роботи з інформаційними технологіями є використання інтернет-ресурсів. Зокрема 63,2% студентів вказали на стійкі системні знання щодо роботи в мережі Інтернет, 30,2% – визначили середній рівень знань і лише 6,6% – володіють знаннями на низькому рівні. Цей показник ставить перед викладачами головне завдання – навчити молодь раціонально використовувати набуті вміння в галузі інтернет-технологій у якості інструмента для розв'язання навчальних завдань.

Анкета на визначення рівня володіння інформаційними технологіями передбачала запитання «Чи вмієте Ви для проведення розрахунків користуватися можливостями програми Excel». Аналіз відповідей свідчить, що 36,1% опитуваних вважають себе досвідченими користувачами можливостей даної програми, рівня користувача-початківця досягли 6,9% респондентів, найбільша частка припадає на середній рівень – 56,% студентів.

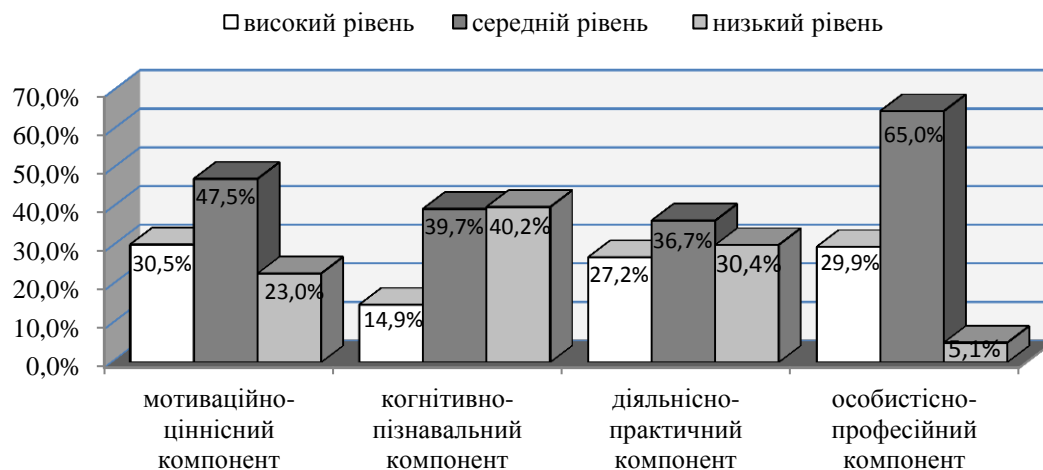
Аналіз вимог роботодавців дозволив зробити висновок про важливість формування в майбутніх економістів умінь роботи із базами даних, у тому числі програмного продукту «1С-Бухгалтерія». Це надає значні переваги під час здійснення фінансово-економічного аналізу, техніко-економічних обґрунтувань. Програма дозволяє автоматизувати чималу кількість операцій, заповнення офіційних документів і бланків. Тому наступне запитання стосувалося завдання проаналізувати рівень володіння вказаною програмою. Отримані результати показують майже однаковий відсоток студентів, що припадає на високий – 23,4% та середній – 24,6% рівень знань. Нажаль, у 42% опитуваних знання обмежуються лише завантаженням програми та простими операціями.

За четвертим особистісно-професійним критерієм аналізуємо показник прояву у студентів професійно-значущих якостей на основі їх самооцінки. До особистісних якостей, що забезпечують успішність виконання економічної діяльності ми віднесли (на основі аналізу літературних джерел та врахування змісту праці фахівця): уважність, високий рівень розвитку зорової пам'яті, швидкості мислення, посидючість; до професійно-важливих якостей – схильність до роботи з документами, цифрами, текстами (здатність тривалий час займатися одноманітним видом діяльності), прагнення до підвищення економічної компетентності, високий рівень математичних (рахункових) здібностей; аналітичне, логічне та прогностичне мислення.

Аналіз результатів засвідчив, що 29,9% студентів мають високий рівень прояву професійно-значущих якостей, 65% – середній рівень та 5,1% – низький рівень. При цьому, найбільший відсоток студентів, що становить 66,4%, відмічають постійний прояв прагнення до підвищення економічної компетентності, 39,8% опитуваних мають високий рівень прояву таких якостей, як зорова пам'ять та схильність до роботи з документами. Найбільша частка, яку складає 18,6% респондентів, оцінили на низькому рівні таку особистісну якість як посидючість, 14,5% та 13,2% відповідно займає мінімальний прояв прогностичного та аналітичного мислення.

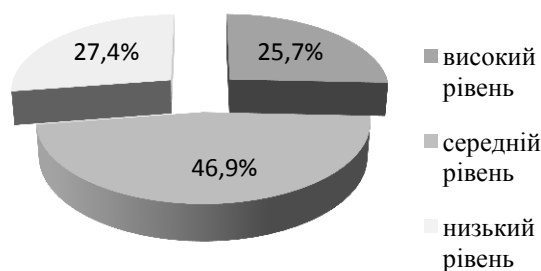
Зауважимо, що самооцінювання студентами прояву професійно-важливих якостей вважаємо дещо завищеним. Основним чинником цього визначаємо відсутність можливостей апробування студентами себе як професіоналів в реальних професійних умовах.

Результати визначення рівня сформованості кожного компоненту економічної компетентності ми відобразили графічно на рисунку 1.

Рис. 1. Стан сформованості структурних компонентів економічної компетентності молодших спеціалістів.

Загальний рівень сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів відображено на рисунку 2.

Рис. 2. Стан сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, отримані результати свідчать про необхідність розробки та впровадження у навчальний процес сукупності таких педагогічних умов, які б дозволили підвищити ефективність процесу формування економічної компетентності молодших спеціалістів загалом та окремих її компонентів, на що й будуть спрямовані подальші наукові розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бужикова Р. І. Загальна характеристика професійно орієнтованого навчання студентів економічних коледжів / Р. І. Бужикова // Вища освіта України : темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2009. – Т. V (17), додаток 4. – С. 369–374.
2. Дзяйло С. П. Соціально-психологічні передумови вибору професії [Електронний ресурс] / С. П. Дзяйло, Ю. В. Коломієць // Научное пространство Европы : материалы IV Международной научн. практ. конф., 15-30 апреля, 2008. – София, 2008. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/30081.doc.htm
3. Іщук Н. Ю. До питання про формування навичок професійного спілкування студентів вищих економічних навчальних закладів / Н. Ю. Іщук // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : Зб.наук.праць. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2004. – Вип.3(7). – С. 289–296.

4. Корнев Р. С. Особливості підготовки економістів-аграрників до професійної економічної діяльності / Р. С. Корнев, У. Є. Бурдаш // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Тернопіль. – 2006. – №2. – С. 50–53.

5. Климов Е. А. Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессиоведа / Е. А. Климов // Психологический журнал. – 1993. – Т.14. – № 4. – С. 130–136.

6. Крижанівська В. П. Методичні особливості впровадження особистісно-зорієнтованих технологій в економічних коледжах / В. П. Крижанівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб.наук.пр. – Випуск 20 / Редкол.: І. А. Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С.243–249.

7. Кучер А. В. Шляхи підготовки майбутніх фахівців-аграріїв до професійного спілкування / А. В. Кучер // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 10 (221). – Ч.1. – С.79–84.

8. Левчук О. В. Інтеграція підготовки економістів-аграріїв за допомогою нових технологій навчання / О. В. Левчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. – Вип. 10. – С. 366–371.

9. Уйсімбаева Н. В. Формування професійної компетентності студентів-економістів під впливом науково-дослідної діяльності / Н. В. Уйсімбаева // Рідна школа. – 2006. – № 10. – С.32–35.

РЕЗЮМЕ

С. А. Витер. Состояние сформированности экономической компетентности младших специалистов в агротехнических колледжах.

В статье отражены основные результаты экспериментального изучения состояния сформированности экономической компетентности младших специалистов в процессе профессиональной подготовки в агротехнических колледжах. На основании результатов рассмотрена характеристика сформированности показателей по выделенным критериям, графически отображены уровни сформированности структурных компонентов и общий уровень экономической компетентности. Проанализированы факторы влияния на формирование экономической компетентности, представлены отдельные аспекты эффективного формирования данной интегративной характеристики.

Ключевые слова: формирование экономической компетентности, факторы влияния, критерии, показатели, уровни сформированности, профессиональная подготовка, младший специалист, экономисты-аграрии.

SUMMARY

S. Viter. The condition of formation of economic competence of junior specialists in agricultural colleges.

The article highlights the main results of the experimental study of the formation of the economic competence of junior specialists during their professional training in Agricultural Colleges. On the basis of our results we examined characteristics of formation of indicators for selected criteria, displayed graphically the levels of formation of structural components and the overall level of economic competence. The factors influencing the formation of economic competence are analyzed; some aspects of effective formation of the integrative characteristics are represented.

Key words: formation of economic competence, impacts, criteria, indicators, levels of development, professional training, junior specialist, economists of agriculture.